

DİYASPORADAKİ KİMLİK ALGILAMALARINA GÖÇ TİPİNİN ETKİSİ: ALMANYA VE İNGİLTERE TÜRK TOPLUMLARININ KARŞILAŞTIRMASI

COMPARISON OF CULTURAL IDENTITY PERCEPTION OF TURKEY ORIGINATEDS IN GERMANY AND ENGLAND

OR

Dr. Yusuf ADIGÜZEL

Özet: 1961'de Almanya ile yapılan işgücü anlaşması ile başlayan Türkiye'den Avrupa'ya göç süreci, sonraki yıllarda gerek yasal yollardan, gerekse yasa dışı yollardan günümüze kadar devam etmiştir. Türkiye kökenliler Almanya'da ülke nüfusunun yüzde 3,2'sini (2 milyon 640 bin) oluştururken, İngiltere'dekiler ise en iyimser rakamlara göre nüfusun ancak binde 5'ini (tahmini 300 bin) oluşturmaktadır. Temel olarak Almanya'ya göç, yasal, kitlesel ve gönüllülük esasına dayalı iken, İngiltere'ye göç, yasadışı, bireysel ve zorunlu göç özelliklerini taşımaktadır. Yapılan alan araştırmaları, göç tipolojilerinin Almanya ve İngiltere'deki Türk toplumlarının kültürel kimlik algılamalarını etkileyen önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye kaynaklı dış göçün, oluş tarihi, süresi, zorunlu veya gönüllü olması, yoğunluğu, hukuki boyutu gibi tipolojik faktörleri, iki farklı diasporada oluşan Türk toplumlarının da daha farklı yapılanmasına yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk göçmenler, Kültürel kimlik, Göçmen STK'lar

Abstract: Immigration process from Turkey to Germany, which has started with the labor agreement between Turkey and Germany in 1961, has continued not only legal but also illegal ways till nowadays. Turkey originated people constitute the 3.2 % of the total population of the country in Germany and only 05 % of the total population of the country with the most optimistic numbers in England. While the Germany migration is legal, mass and based on volunteerism, the England migration is illegal, individualistic and has the forced emigration character. Field surveys show that migration typologies are the most effective factor which effects the cultural identity perception for Turkish community in Germany and England. Typological factors of Turkey originated migration such as period, being forced or voluntary, intensity, legality, caused more discrete structuring in Turkish community in Germany and England.

Key Words: Turkish immigrants, cultural identity, immigrant's NGO

Giriş

Uzun süren II. Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa'nın yeniden inşası için fazla miktarda işgücü ihtiyacı doğmuştur. Savaşta işgücünün büyük oranda ortadan kalkması ve nüfus artışının düşük olması nedeniyle ekonominin işgücü ihtiyacını ülke içinden karşılamak mümkün olamamıştır. Bu ihtiyaç "Eski Avrupa"ya ilk işgücü göçünü başlatmıştır. Önce İngiltere ve Fransa'ya; 1950'lerden sonra ise Almanya'ya; İtalya, İspanya, Kuzey Afrika ve Türkiye'den işgücü göçü başlamıştır¹.

1961'den itibaren Almanya, Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa, İsveç gibi ülkelerle Türkiye arasındaki işgücü anlaşmaları ile başlayan Türkiye'den Avrupa'ya göç süreci, sonraki yıllarda gerek yasal yollardan, gerekse yasa dışı yollardan günümüze kadar devam etmiştir.

Geçen yarım asıra yakın sürede, Batı Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin nüfusları 4 milyona yaklaşmıştır. Bu nüfusun 2 milyon 640 bini, yani yüzde 65'ten fazlası Almanya'da yaşamaktadır. İngiltere ise 300 bin kişi ile en fazla Türkiye kökenlinin yaşadığı 4. ülke durumundadır.

İngiltere'deki Türk toplumunun Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinden farkı, bir işgücü anlaşması olmaksızın, bireysel çabalarla ve çoğunlukla yasadışı yollardan gidenlerden oluşmuş olmasıdır. 46 yıl önce işgücü göçü anlaşmasıyla oluşmaya başlayan Almanya Türk Toplumunu artık üçüncü kuşağı geride bırakırken, İngiltere Türk toplumu ise 1980'lerden itibaren temellenmeye başlamış, 1989'dan itibaren hız kazanmış ve henüz ikinci kuşak yeni oluşmaya başlamıştır.

Göçmen toplumu olarak Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin nüfus içindeki yoğunluğu da çok farklıdır. Almanya'da Türkiye kökenliler en büyük yabancı grubu oluştururken, İngiltere'de son birkaç yıla kadar Türkiye kökenliler istatistiklerde 'others' grubu içinde yer almaktaydı. Türkiye kökenliler Almanya'da ülke nüfusunun yüzde 3,2'sini oluştururken, İngiltere'de Kıbrıs kökenliler de dahil edilse bile en iyimser rakamlara göre nüfusun ancak binde 5'ini oluşturmaktadır. Ancak İngiltere'dekilerin yüzde 75'inin Londra'da yaşıyor olması az nüfusa rağmen gettolaşmalarına imkan vermiştir.

¹ Tariq Ramadan, *To Be A European Muslim: A Study of Islamic Sources in the European Context*, London: The Islamic Foundation, 1999, s. 119

Göç tipolojileri açısından Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin karşılaştırılması, iki ülkedeki Türkiyeli toplumun birbirinden oldukça büyük farklı sosyal yapılarını da anlamamızı kolaylaştıracaktır. Türkiye kökenlilerin bu ülkelere geliş yılları, geliş biçimleri, gelenlerin Türkiye'nin farklı coğrafyalarından gelmesi, kendilerini kimlik olarak nasıl tanımladıklarını doğrudan etkilerken, ikinci ve üçüncü kuşakların yeniden üretilen kimliklerinin yapısı bu tipolojik faktörler etkisinde oluşmaktadır.

Bu makale temel olarak dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Almanya ve İngiltere Türk Topluları, ikinci bölümde göç tipolojilerine göre Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin göçleri, üçüncü bölümde kimlik algılamaları, son bölümde ise sivil toplum kuruluşlarının kısa bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Almanya ve İngiltere Türk Topluları

Almanya Türk Toplumunu

Almanya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok hızlı sanayileşmiş ve büyük bir işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Bu işgücü açığını NATO ülkeleriyle yaptığı işçi anlaşmalarıyla aşmaya çalışmıştır. Savaşta büyük oranda genç erkek gücünü kaybeden Almanya, 1955'te İtalya, 1960'ta İspanya ve Yunanistan, 1961'de Türkiye, 1963'te Fas, 1964'te Portekiz, 1965'te Tunus ve 1968'de Yugoslavya ile işçi göçü anlaşmaları yapılmıştır.

1960'ların başı Türkiye'de planlı iktisadi kalkınmanın başladığı yıllar olmuştur. DPT'nin kurulması ve kalkınma planlarının başlamasıyla birlikte, yapılan ikili anlaşmalarla Türkiye'den devletin koordine ettiği kitlesel bir işgücü göçü başlamıştır. Bunlardan ilki 30 Ekim 1961'de Federal Almanya ile imzalanmıştır.

1973'te işçi alımının yasaklanmasından sonra Almanya'ya gitmenin zorlaşmasıyla, öncelikle aile birleşmesi yoluyla yasal yollardan olmak üzere, turist vizesi ile giderek kaçak çalışmak ya da iltica etme gibi yollarla Almanya'ya Türkiye'den göç devam etmiştir. Bu durum Alman Hükümeti'ni yeni önlemler almaya itmiş ve 1980 Ekim'inden itibaren Türkiye'ye vize uygulamaya başlamıştır.

Türkiye'den Almanya'ya göçü, yaklaşık 10'ar yıllık süreleri kapsayan dört temel grupta sınıflandırılabilir. Bunlardan birincisi 1961'den başlayıp, ekonomik kriz nedeniyle yabancı işçi alımının durdurulmasına kadarki süreci kapsayan "işgücü göçü"dür. Bunu 1973 yılından itibaren başlayan "sosyal göç" süreci takip eder. Bu süreçte Türkiye'den işçi alımının durdurulmuş olmasına rağmen, Türkiye'deki eş ve çocukların getirilmesi, evlenme ve yeni doğumlarla Almanya'daki Türkiye kökenlerin sayısı 436 bin 500 kişi artarak, 1980'de 1 milyon 462 bin 400'e yükselmiştir. 1980'den itibaren ise siyasi ortam nedeniyle Türkiye'den kaçanların başlattığı "Siyasal göç", 1990'lardan itibaren ise "iltica ve yasadışı göç" süreci başlamıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sundaki terör nedeniyle 200 bine yakın kişi göç etmiştir. Alman İstatistik Dairesi rakamlarına göre sadece 1995-2002 yılları arasında yüzde 83'ü "kürt" olarak kayıtlara geçen 116 bin 399 Türk vatandaşı Almanya'ya iltica başvurusunda bulunmuştur².

Tablo 1: Almanya'daki Türk ve Diğer Yabancıların Nüfus Dağılımı

Yıllar	Yabancı Nüfus	Türk Nüfus	Türk / Yabancı Oranı	Yabancı / Toplam Nüfus Oranı
1975	4.089.594	1.077.100	26,3	6,6
1980	4.453.308	1.462.400	32,8	7,2
1985	4.378.942	1.400.400	32,0	7,2
1990	5.342.532	1.694.649	31,7	8,4
1995	7.173.866	2.014.311	28,1	8,8
2000	7.296.817	1.998.534	27,4	8,9
2001	7.318.628	1.947.938	26,6	8,9
2002	7.335.592	1.912.169	26,1	8,9

Kaynak: Almanya Federal İstatistik Dairesi / www.destatis.de

Yaklaşık yarım asırlık bir göç tarihine sahip Almanya'daki Türkiye kökenliler toplam ülke nüfusunun yüzde 3,2'sini, tüm yabancıların ise yaklaşık yüzde 30'unu oluşturmaktadır. Türkiye Araştırmalar Merkezi'ne (TAM) göre,

² Perşembe, 2005; 82.

Almanya'da 2 milyon 642 bin Türk yaşamaktadır.³ Federal İstatistik Dairesi'nin 2006 yılı sonu rakamlarına göre Alman vatandaşlığına kabul edilen Türklerin sayısı 732 bin 614'e yükselmiştir. 2000 yılında yeni Alman vatandaşlık yasasına göre doğuştan çifte vatandaş sayılan 100 bini aşkın Türk çocuğu da hesaba katıldığında, Türkiye kökenli Alman vatandaşı sayısı 2006 yılı sonunda 850 bine yaklaşmıştır.

Çifte vatandaşlık olmadığı için doğal olarak Alman vatandaşlığına geçişler Almanya'daki Türk vatandaşlarının sayısının azalmasına neden olmaktadır. 1961'den 1998 yılına kadar Türk vatandaşlarının sayısı sürekli artarken, bu yıldan sonra düşmeye başladığı görülmektedir. TC Çalışma Bakanlığı verilerine göre, 1998 yılında 2 milyon 110 bin 223 olan Almanya'daki Türk vatandaşı sayısı, 2005 yılı sonu itibariyle 1 milyon 764 bin 41'e düşmüştür.⁴

Tablo 2: Yaşadığı Ülkenin Vatandaşlığına geçen Türkiye Kökenliler (Kümülatif)

	Almanya	İngiltere
1979	2.219	0
1989	12.580	446
1990	14.614	1.005
1995	89.603	4.639
2000	424.562	16.630
2004	666.475	38.520
2005	699.136	45.285
2006	732.614	50.875

Kaynak: Almanya: Federal İstatistik Dairesi; İngiltere: Home Office, Statistical Bulletin, www.homeoffice.gov.uk

İngiltere Türk Toplumunu

Resmi rakamlara göre İngiltere Türk toplumunun nüfusu 80 bin civarındadır. Ancak TC Londra Başkonsolosluğu'nun verdiği bilgiye göre, sadece Konsolosluga kayıtlı vatandaş sayısı ise 110 bini aşmıştır. Başkonsoloslukta kaydı bulunmayanlar ile ikamet izni olmayanlar da dâhil edildiğinde, İngiltere'de 150 bin civarında TC vatandaşı yaşadığı tahmin edilmektedir.

³ TAM Vakfı, *Almanya'da ve Diğer AB Ülkelerindeki Türk Hane ve Girişimcilerinin Ekonomik Gücü Raporu*, Duisburg-Essen, Şubat 2004.

⁴ TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <http://www.diyih.gov.tr>

İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin yaklaşık 60 bini işçi olarak çalışmakta, 65-70 bin kişi işçi ailelerinden oluşmakta, yaklaşık 15 bin kişi serbest meslek icra etmekte, 10 bin Türk vatandaşı ise öğrenci / "au pair" vizesi ile ikamet etmektedir.⁵

1989 yılına kadar Türkiye'ye vize uygulamayan İngiltere, Türkiyeli göçmenlerin çok kolay girebildikleri bir Avrupa ülkesi iken, bu tarihten sonra çok sert bir vize uygulaması getirilmiştir. Özellikle vize uygulanmaya başlandığı tarihe kadarki 10 yıllık süreçte kolaylıkla İngiltere'ye gidenler, havaalanlarında hemen iltica başvurularında bulunmuşlardır. 1989 yılı istatistiklerine göre iltica başvurusunda bulunanların yüzde 90'dan fazlasının talebi kabul edilirken, bu oran 2000'li yıllarda yüzde 5'lerin altına düşmüştür.⁶

İngiltere Türk toplumunu ilk olarak Kıbrıs'tan gelen Türk göçmenlerden oluşmuştur. 1960-1970 arasında ekonomik nedenlerle İngiltere'ye gelenler olmakla birlikte, Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında Kıbrıs'taki belirsizlik göçü hızlandırmış ve 1980'lere gelindiğinde Kıbrıslı Türk göçmenlerin sayısı 50 binlere yaklaşmıştır. Bu sayının bugün 120-130 bin civarında olduğu sanılmaktadır.

İngiltere çifte vatandaşlık ilkesini benimsemiş olduğundan yasal koşulları tamamlayan yabancılar, kendi vatandaşlıklarını da koruyarak İngiliz vatandaşlığını kazanabilmektedir. İngiltere İçişleri Bakanlığı'nın istiklerine göre, İngiltere'nin Türklere vize uygulamaya başladığı 1989 yılında vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısı sadece 446 iken, 2006 yılı sonunda 50 bin 875'e yükselmiştir.

Yasal veya yasadışı yollardan İngiltere'ye gelerek iltica başvurusunda bulunanlar, kabul edilsin veya edilmesinler hemen sınır dışı edilmemektedir. Geçici statülerle İngiltere'de kalabilmekte ve belli bir süre sonra oturum ve/veya vatandaşlık hakkı elde edebilmektedirler.

1980'lerden itibaren Kıbrıs'tan göç azalırken, yaşanan siyasi gelişmeler nedeniyle Türkiye ağırlıklı bir göç süreci başlamıştır. Özellikle 12 Eylül 1980

⁵ TC Dışişleri Bakanlığı Londra Başkonsolosluğu, 23.07.2007 tarihli Bilgi Notu

⁶ Sedat Laçiner, "Türkiye-İngiltere İlişkileri ve İşbirliği İmkanları", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 2007, <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=97>; Ayşe Önal, *İngiltere'deki Türkiyeli Toplum Üstüne Bir Çalışma*, 2003 <http://www.gazetem.net/bellekyazi.asp?yaziid=67>

askeri darbesinden sonra İngiltere'ye Türkiye'den göçler büyük oranda siyasi bir boyut kazanmıştır. 1990'lardan itibaren Türkiye'nin Güneydoğusunda şiddetli enen çatışmalar, Kürt ve Alevi kökenli binlerce Türkiye vatandaşının iltica yoluyla İngiltere'ye yerleşmesine neden olmuştur⁷. Sedat Laçiner, "PKK'nın yönlendirmesiyle onbinlerce Kürt kökenli Türkiye vatandaşı İngiltere'ye akmıştır" diyerek bu göçün terör örgütünün yönlendirmesiyle olduğunu iddia etmiştir⁸. Laçiner'e göre PKK tarafından kurulan "sahte sivil toplum kuruluşları" kaçak yollardan zincirleme göç ile Türkiye'nin Güneydoğusundan binlerce Kürt kökenli TC vatandaşını İngiltere'ye taşımıştır. Alevi ağırlıklı Türk vatandaşlarının oluşturduğu "Kürt dalgası" 1990'ların ortalarına kadar sürmüştür. Laçiner, terör örgütünün kendisine mali ve siyasi destek sağlamak amacıyla, 1989'dan 1990'ların ortalarına kadar yasal ve yasadışı yollardan Türkiye'den her yıl ortalama 2 ila 4 bin kürt kökenli aileyi Londra'ya taşıdığını iddia etmektedir⁹. Londra'daki Kürt kökenli Türkiyelilerin sayısı resmi kaynaklara göre 25 bin kişiyi aşmış, gayri resmi tahminlere göre bu rakamın da çok üzerindedir.

İngiliz İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre, Türklere vize uygulanmaya başlandığı 1989 yılı baharında Türkiye'de insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarını beyan ederek, İngiltere'ye sığınma başvurusunda bulunanların sayısı 4 bin 650 kişiyi bulmuştur. Bu yöntemin kullanıldığı ilk dönemde binlerce kişinin iltica başvurusu kabul edilirken, aslında ekonomik olarak İngiltere'ye göç etmek isteyenlerin gerçek dışı "Türkiye'de etnik, dini veya siyasi baskı gördüğü" iddiarıyla bu yöntemi zincirleme bir göç yöntemi olarak benimsemesi üzerine, İngiltere iltica taleplerinin büyük çoğunluğu reddetmeye başlamıştır.

⁷ Tayfun Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2006, s. 9.

⁸ Sedat Laçiner,, "Türkiye-İngiltere İlişkileri ve İşbirliği İmkanları", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 2007, <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=97>

⁹ Laçiner, agm; Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak*, s. 46.

Göç ve Göçmen Tipolojileri Açısından Almanya ve İngiltere'deki Türkiye Kökenliler

Göçmen tipolojileri denilince, yaşadıkları şehir veya ülke dışındaki yeni bir mekândaki geçici veya sürekli işçileri, yasal veya yasadışı yollardan başka bir ülkeye yerleşmek üzere gidenleri, mültecileri veya sığınma hakkı arayanlar anlaşılabilir. Thomas Faist bu tür kategorileri oluşturmada beş ölçüt kullanılabileceğini ifade etmektedir. Buna göre, alanı (yerli mi Uluslararası mı olduğu), süresi (göçün sürekli mi geçici mi olduğu), boyutu (kitlesele mi bireysel mi olduğu), sebebi (gönüllü mü zorunlu mu olduğu) ve yasal durumu (yasal mı yasadışı mı olduğu) göç ve göçmen tipolojilerini kategorize etmede kullanılabilecek ölçütler olarak sıralanabilir.¹⁰

Tablo 3: Almanya ve İngiltere'ye Türkiye'den Göçün Tipolojik Karşılaştırılması

Tipi	Almanya	İngiltere
Alanı	Uluslararası	Uluslararası
Süresi	Önce geçici, sonra sürekli	Sürekli
Boyutu	Kitlesele	Bireysel
Sebebi	Gönüllü	Zorunlu
Yasal Durumu	Yasal	Yasadışı

Elbette her iki ülkede de genellemelere uygun düşmeyen bireysel göçler olmuştur. Ancak, Tablo 3'teki göç tipolojilerine ilişkin sınıflamalar Almanya ve İngiltere'deki Türk toplumunun oluşma sürecinin çok genel anlamda değerlendirilmesi ile oluşturulmuştur.

Burada Almanya ve İngiltere'deki Türk toplumu, göç tipolojileri açısından karşılaştırılacaktır. Göç tipolojileri açısından "alan ölçütü" her iki göç tipinin de "Uluslararası" olması nedeniyle karşılaştırmalı olarak durulmayacaktır.

Göçün Süresi: Geçici / Kalıcı

Göçte geçicilik veya süreklilik şartlara ve gidilen mekana göre değişebilir. Göç süreci geçici bir süreyle sınırlı olabileceği gibi, ömür boyu, hatta gelecek kuşakları da bir yerleşme biriminden diğerine taşımalarını da kapsayabilir.

¹⁰ Thomas Faist, *Uluslararası Göç ve Uluslararası Toplumsal Alanlar*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003, s. 47.

Ancak, bu yer değiştirmelerin göçe konu olabilmesi için, kısa mesafeler arasında değil, “kişi veya toplulukların içinde yaşadığı fiziki ve çoğu kere sosyal çevrelerini değiştirecek” şekilde gerçekleştirilmesi şarttır¹¹. Tatil, ziyaret, tedavi ve seyahat gibi amaçlarla yapılan değişiklikler göç kapsamında değerlendirilemez. Yer değiştirmelerin göçe konu olabilmesi için, süreli de olsa “yerleşme amacıyla” yapılmış olması gerekmektedir. Bu nedenle eğitim veya aupair amacıyla yurtdışına gidenler bu kapsamda değerlendirilemez. Bir nüfus hareketinin göç olarak nitelendirilebilmesi için Birleşmiş Milletler’in getirdiği sınıra göre asgari bir yıllığına siyasal sınırları aşan, ulusaşırı bir yer değiştirme olması gerekmektedir.¹²

Göçün geçici mi, kalıcı mı olduğu göç tipolojilerinde en belirleyici faktörlerden biridir. 30 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile yapılan işgücü anlaşmasına göre, işçi pasaportları 3 yıl uzatılabilecek, çalışma ve oturma müsaadeleri de 2 yıl ile sınırlı tutulacaktı. Böylece Almanya’ya yerleşme ve göçe dönüşmesinin önüne geçilmiş olacaktı. Ancak bizzat Almanya tarafından 2 yılda tecrübe kazanmış işçileri gönderip yenisini almanın maliyetine katlanmak yerine çalışma süreleri sürekli uzatılarak zamanla kalıcı hale getirilmiş oldu. Para kazanıp geri dönmek niyetindeki Türk işçiler ise zamanla ailelerini de yanlarına alarak Almanya’da kalıcı hale geldiler.¹³

İngiltere’ye göç ile ilgili başlangıçta böyle bir sınır koyulması veya planlanması gibi bir durum sözkonusu değildir. Göç daha çok yasal veya yasadışı iltica ile siyasal boyutlu olduğundan, iltica edenlerin veya sığınma hakkı elde edenlerin, birgün dönüp yeniden Türkiye’de yaşamak gibi bir ideallerinin olmasını beklemek zor olacaktır. Bu yüzden Almanya’ya göçten farklı olarak, İngiltere göçüne başından itibaren geçicilik değil kalıcılık fikri hâkimdir. “Siyasi veya etnik kimliğini bahane ederek” ekonomik nedenlerle iltica etmiş olsa bile, bu nedenle İngiltere’ye giriş yapmış olanların vatandaşlık hakkı elde edebilmesi için 5 yıl kesintisiz olarak ülkede ikamet etmeleri gerekmektedir. Bu uzun süre, ilticacıların yeni ülkede, yeni bir yaşam kurmalarını sağlamakta ve 5 yıllık

¹¹ Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: İÜEF Yayınları, 1981, s. 22

¹² Berrak Kurtuluş, *Amerika Birleşik Devletleri’ne Türk Göçü: Göç Süreci ve Özellikler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1999, s. 9-10

¹³ Aytaç Eryılmaz, *Almanya’da 40 Yıl - Yaban Sıla olur*, 2007, <http://www.domit.de/pdf/Almanya40-yil.pdf>

sürenin dolması ardından da Türkiye'ye geri dönmemektedirler. İngiltere'deki Türkiyeliler, tamamen "geri dönüş"ü gündemlerinden çıkarmışlardır¹⁴.

Göç Boyutu: Bireysel / Kitlesele

Almanya göçü başlangıcından itibaren kitlesele bir özellik taşıırken, İngiltere göçü için böyle bir şey sözkonusu değildir. 1961 yılında imzalanan işgücü anlaşmasıyla Almanya'ya kitlesele bir göç başlarken, İngiltere göçü dağınık ve farklı yöntemlerle gerçekleşmiştir. Ancak genel bir yoğunlaşmanın İngiltere'nin Türkiye'ye vize uygulamaya başladığı 1989 yılından itibaren başladığı söylenebilir.

30 Ekim'de Almanya ile yapılan işgücü anlaşmasıyla, 1961 yılı sonuna kadar iki ayda giden göçmenler 7 bini aşmıştır. 1998'e kadar sürekli artan Türk vatandaşlarının sayısı, bu tarihte 2 milyon 110 bine yükselmiş, daha sonra ise Alman vatandaşlığına geçenler sebebiyle azalmaya başlamıştır. 2006 yılı sonunda, Alman vatandaşlığına geçen 850 bin kişi de hesaba katıldığında, Türkiye kökenlilerin sayısı 2 milyon 642 bine yükselmiştir.

İngiltere ise bireysel olarak daha çok siyasi nedenlerle Türkiye'den kaçanların sığındığı bir ülke olmuştur. 1960'lı yıllarda çok az sayıda permili (izinli) işçinin çalıştığı İngiltere'deki Türklerin sayısı, bazı kaynaklara göre 1970'lerin ikinci yarısında sadece 4 bin civarındadır.¹⁵ 1980-1989 yılları arasında ise vize olmadığı için siyasi nedenlerle ülkeden ayrılanların ilk tercihleri İngiltere olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise vize uygulaması başladığından iltica etmek suretiyle veya kaçak olarak İngiltere'ye gidişler başlamıştır. Özellikle kürt ve alevi kökenli TC vatandaşları iltica etmek suretiyle bu ülkeye göç etmiştir. İngiltere'ye göç kontrolsüz ve yasa dışı yolların sıklıkla kullanılıyor olmasından dolayı Türkiye kökenlilerin sayısı da tam olarak belirlenmemektedir.

Bireysel olarak başlayan İngiltere'ye göçler, zaman içinde "zincirleme göç"e dönüşmüştür. Bir şekilde İngiltere'ye yerleşme ve çalışma imkânı bulanlar, Türkiye'deki onlarca akraba ve arkadaşını da İngiltere'ye taşımıştır. Özellikle Aksaray ve Gümüşhane Kelkit'ten zincirleme göçler yaşanmıştır. Tayfun Atay tarafından aktardığına göre, Niğde Aksaraylı bir göçmen, kendi köyü de dahil

¹⁴ Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak*, s. 16.

¹⁵ Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak*, s. 44.

olmak üzere 7-8 köyde hiç erkek kalmadığını ifade etmektedir. Bir diğer örnekte ise Gümüşhane'nin Kelkit İlçesinin Pekün köyünde sadece yaşlı iki ailenin kalmasına rağmen, İngiltere'de bu köyden 4 bin kişinin yaşadığını iddia edilmektedir. Öyleki bu köy İngiltere Amatör Liginde Pekün Spor adıyla bir futbol takımı dahi kurmuş durumdadır.¹⁶

Göç Sebebi: Zorunlu / Gönüllü

Göçe sosyal, siyasal, ekonomik veya doğal afetler vs gibi birçok farklı faktör sebep olabilmektedir. Göçlere katılan kişilerin bu hareketi kendi rızalarıyla, yani serbest veya gönüllü olabileceği gibi, zorunlu veya gönülsüz de olabilir. İltica, kölelerin taşınması, nüfus mübadeleleri, tehcirler yanında ekolojik değişim ve siyasi zorlamalar zorunlu göçü (forced migration) doğurabilir.¹⁷

İnsanlar kendi istek ve arzuları dışında bir yerden başka bir yere göç etmek durumunda kalmalarını ifade eden, gönüllü olmayan “zorunlu göçlerin” nedeni “insanların ölüm tehlikesi, işkence görme ve cezalandırılma korkusu, birtakım şahsı hürriyetlerin sınırlandırılması ve resmi otoritenin güç kullanması” olarak özetlenebilir.¹⁸ Gönüllü (voluntary) göçler ise, yeni yerler görme, daha iyi hayat şartları, içinde bulunulan çevreyi beğenmeme, ailesinin geleceğini iyileştirme, ekonomik durumlarını düzeltme, mali bakımlardan daha fazla imkanlara kavuşma gibi şahsı arzularından kaynaklanan amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen göçlerdir.¹⁹

Almanya ve İngiltere'ye Türkiye'den göçler zorunluluk ve gönüllülük açısından değerlendirildiğinde, temel olarak Almanya'ya göçün gönüllü, İngiltere'ye göçün ise zorunlu göçler olduğu söylenebilir. Almanya Türk toplumunun büyük çoğunluğu, aile birleşmesi nedeniyle Almanya'ya gelmiştir. Kaya ve Kentel'in araştırmasına göre Türk toplumunun yüzde 44'ü aile birleşmesi veya evlilik ve yüzde 21'i çalışmak üzere Almanya'ya gelmiştir. Yüzde 25'i ise Almanya'da doğmuştur.²⁰ Önal'ın araştırmasına göre İngiltere Türk toplumunun yüzde 50,3'ü yasa dışı yollardan “şebeke” ile göçetmiştir. Bu göçmenlerin büyük

¹⁶ Agm, s. 40-41.

¹⁷ Kurtuluş, *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Göçü: Göç Süreci ve Özellikler*, s. 10.

¹⁸ Musa Taşdelen vd. *Avrupa'da Yeni Kuşak Türk Gençliği (Kimlik ve Uyum Sorunları)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 2.

¹⁹ Agm, s. 2; Kurtuluş, *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Göçü: Göç Süreci ve Özellikler*, s. 11.

²⁰ Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel, *Euro Türkler Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 47.

çoğunluğu Türkiye'deki terör olaylarından dolayı ülkeden ayrılanlardır. "Can güvenliği" sebebiyle yapılan göçler de zorunlu göçlerdir (Alan araştırması Haziran-Eylül 2001 tarihleri arasında yapılmıştır).

Ancak iltica yoluyla "zorunlu göç" sınıfında değerlendirilen birçok göç, siyasi kılıfa sokulmuş, aslında ekonomik amaçla yapılan "gönüllü" göçlerdir. (Örneğin Bir Karadenizli'nin Kürt ve PKK sempatisini olduğu iddiasıyla İngiltere'ye sığınma talep etmesi gibi).²¹ Sahte pasaport düzenleyerek İngiltere'ye iltica eden, Londra'da tanıştığımız Akın Olgun, (Türkiye'de Dev-Sol davasından 17 yaşında tutuklanarak 7 yıl cezaevinde kalan, tahliye olur olmaz sahte pasaportla İngiltere'ye kaçarak iltica talebinde bulunan Olgun, yaşadıklarını "Adları Saklıdır" isimli kitabında ayrıntılı olarak anlatıyor.) sağ görüşlü olduklarını bildiği halde birçok kişinin İngiliz makamlarına giderek, PKK'lı olduğunu söyleyerek iltica talebinde bulunduğunu ifade etmektedir. Öyleki söz konusu bu tür kişiler İngiliz makamlarının "PKK nedir?" sorusuna, "Ülkemizi bölmeye çalışan terör örgütüdür" gibi trajikomik bir cevap vermektedirler. Hatta bazılarının sol örgütlere giderek, iltica başvurularında, Türkiye aleyhine neler söyleyebileceği, nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini öğrenmeye çalışanlar olduğunu söylemektedir.

İngiltere'deki Türkiyeliler arasında günlük dilde sıkça kullanılan, "bogus refugee / sahte mülteci", "gerçek mülteci / benefit mülteçisi" veya "gerçek evlilik / Home Office evliliği" kavramları resmi istatistiklere yansıyan siyasi sığınmacıların önemli bir bölümünün ekonomik nedenlerle sığındıklarını ortaya koymaktadır.²² Ocak 2001'de İngiltere Kanal 4'te yayımlanan bir belgeselde İngilizler ülkelerindeki Türkiyelilerle ilgili görüşleri sorulduğunda, "ülkelerindeki siyasal baskılardan kaçanların British pasaportu alır almaz ilk gittikleri ülkenin Türkiye olmasını anlamadıklarını" söylemişlerdir.²³

Türkiye'den Almanya'ya göçte, sadece 'göçenler' açısından değil, söz konusu ülkeler açısından da bir gönüllülük durumu vardır. İşgücü göçü olarak başlayan süreç, her iki ülkenin menfaatlerine uygun, tamamen ekonomik ve politik sebeplerle, sistematik bir şekilde insanların yönlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. İngiltere'ye göçte ise göç edilen ülkenin gelenlere karşı gönüllü olma gibi bir

²¹ Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak*, s. 61.

²² Önal, *İngiltere'deki Türkiyeli Topuluk Üstüne Bir Çalışma*.

²³ Agm.

durumu yoktur. 1995-1997 yılları arasında 4 bin 445 kişi Türkiye'den İngiltere'ye sığınma talebinde bulunmuş, bunlardan ancak yüzde 5'e karşılık gelen 165'inin talebi kabul edilmiştir.²⁴ Ancak iltica talepleri kabul edilmeyenler de İngiltere'yi terketmemekte ve "bir yolunu bulup" kalmayı tercih etmektedirler. "Bir yolunu bulma", kaçak olarak kalma riskini göze alma, bir İngiliz vatandaşı ile kağıt üzerinde evlilik yapma, üniversite veya dil eğitimine yazılma, iş kurma veya ticari ortaklık vs şekillerinde olabilmektedir.²⁵

Göçün Hukuki Statüsü: Yasal / Yasadışı

İngiltere, Merkezi Cenevre'de bulunan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği rakamlarına göre, yılda 60 binden fazla sığınma başvurusu ile dünyada en fazla sığınma talep edilen ülke durumundadır. Birleşmiş Milletler raporlarına göre Türkler dünyada en fazla sığınma talebinde bulunan dördüncü ülkedir.²⁶

Ahmet İçduygu tarafından çeşitli raporlara dayanılarak yapılan tahminlere göre, 1983 ile 1994 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerine Türkiye'den toplam 346 bin kişi sığınmacı olarak başvurmuştur. Almanya 205 bin 900 sığınmacı ile ilk sırada yer alırken, İngiltere 11 bin 900 sığınmacı ile altıncı sırayı almıştır. Yine aynı rapora göre 1988 yılına kadarki ilk 6 yıllık sürede İngiltere'ye sadece 600 sığınmacı başvururken, 1989-1994 yılları arasındaki 6 yıllık sürede bu rakam 19 kat artarak 11 bin 300 kişiye yükselmiştir.²⁷

Çok temel olarak bakıldığında Almanya'ya işgücü göçü olarak başlayıp sonrasında aile birleşmeleri yoluyla devam ettiği için "yasal", İngiltere'ye olan göç ise bireysel çabalarla ağırlıklı olarak "şebeke" kullanılarak kaçak ve illegal yollardan yapıldığı için "yasa dışı" olarak kategorize edilebilir.

1990'lardan itibaren Türkiye'nin özellikle doğusundan Avrupa ülkelerine yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Terör örgütünün organize ettiği iddia edilen bu

²⁴ Laçiner "Türkiye-İngiltere İlişkileri ve İşbirliği İmkanları"

²⁵ Talip Küçükcan, *Politics of Ethnicity, Identity and Religion, Turkish Muslims in Britain*, England: Ashgate Publishing, 1999, s. 69-97 ; Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak*, s.52

²⁶ BBC, "Türkler Sığınmacılar Listesinde 4'üncü", (24 Şubat 2004), http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/02/040224_unasylumreport.shtml

²⁷ Faist, *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, s. 136.

“iltica yoluyla göç” sürecinde resmi rakamlara göre 25 bin, gayri resmi kaynaklara göre ise yaklaşık 40 bin kişi İngiltere’ye göç etmiştir.²⁸

Ayşe Önal tarafından yapılan araştırmadaki örneklemin yüzde 4,5’i akraba daveti, yüzde 10,7’si evlilik, yüzde 17,7’si vize ile yüzde 4,6’sı diğer yollarla İngiltere’ye gelirken, yüzde 50,3 gibi yarısından fazla bir oran ise “şebeke” ile, yani kaçak yani yasadışı yollardan ülkeye girdiğini ifade etmiştir.²⁹ Araştırma sonuçlarına göre halen İngiltere’deki durumu yasal bir statü kazanmamış, yani kaçak olarak yaşayanların oranı yüzde 18,4 olduğu, yüzde 51,2’sinin ise yasal statüleri gereği Türkiye’ye gidemedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Göçmenlerin Kültürel Kimlik Algılamaları

Sosyoloji sözlüğü, kültürel kimlik (cultural identity) kavramını, “ferdi aşan sosyal bir boyuta sahip, daha ziyade doğuştan kazanılan ve elde edilen özelliklerle ilgili, “ben kimim, biz kimiz?” sorularına verilecek cevabın ana hatlarını içeren bir kavram” olarak tanımlamaktadır.³⁰

Biyolojik ve genetik yollardan elde edilenler farklı bile olsa, belli bir kültür çevresi içinde sosyalleşen ve ona mensubiyet şuurunu hisseden insan, kendi kültür çevresini temsil eden kimliği taşımaya başlar. Bu yönüyle kültürel kimlik, ferdi seçmekte serbest olduğu, istediği zaman değiştirebileceği bir şey değildir.³¹ Zaman içinde toplumun kendini tanımladığı kavram ve kalıplar değişebilmekle birlikte bu değişim, kısa sürede ‘yeni bir dünyaya’ açılan göçmen topluluklarda biraz daha sancılı ve zor olmaktadır.³²

Göçmenler gittikleri ülkelerde kendi dil, kültür ve din farklılıklarıyla etnik azınlık kültürlerini kurumsallaştırmaya çalışırken, ev sahibi ülkelerin de heterojenliklerini şiddetlendirmektedirler.³³ Göçmenler kadar, gittikleri ülke toplumu ve devleti de bu yeni duruma farklı kimlik siyasetleri ile tepki vermektedir. İngiltere “çokkültürlülük” ya da bir potada eritme (melting pot)

²⁸ Laçiner, “Türkiye-İngiltere İlişkileri ve İşbirliği İmkanları”; Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere’de Türkçe Yaşamak*, s. 46

²⁹ Önal, *İngiltere’deki Türkiyeli Toplum Üstüne Bir Çalışma*

³⁰ Mustafa E. Erkal, vd, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul:Der Yayınları, 1997, s. 174

³¹ Agm,

³² Stuart Hall, “The Question of Cultural Identity”, *The Polity Reader in Cultural Theory*, Cambridge: Polity Press/Blackwell, 1994, pp. 119-125, s. 122

³³ Talip Küçükcan, “İngiltere’deki Türk Toplumu Arasında Gelenek, Etnik Köken, Din ve Sembolik Kimliğin Gelişmesi”, *Yeni Türkiye*, Sayı:16, 1997, ss. 2123-2129, s. 2123

siyasetine daha sıcak bakarken, Almanya'ya "kültürlerarası karşılama"yı kimlik siyaseti olarak benimsemektedir. Bu tür siyasetler genel olarak etnik ve kültürel farklılıklara, özde ise bireyin hakim kültüre uyum sağlamasına dayanmaktadır.³⁴ Çokkültürlülüğü soğuk karşılayan Alman kimlik siyaseti, Alman kültürünün hakim ve öncü olması şartıyla farklı kültürlere müsamaha edebilmektedirler. Almanya'nın halihazırdaki kimlik ve kültür siyaseti, asimilasyona giden bir aşama olarak gördüğü Alman kültürü öncülüğünde (leitkultur) bir çokkültürlülüktür.³⁵

İngiltere'nin aksine Almanya, çifte vatandaşlığı kaldırarak yabancı uyrukluları 'uyum' adı altında Alman kültüründe erimeye zorlamaktadır. Ülke nüfusunun yüzde 9'unu yabancılar oluşturmasına rağmen, Almanya hala bir göç ülkesi olduğunu kabul etmemektedir. Alman toplumu İngiltere gibi bir sömürge tarihine sahip olmadığı için, ülkesindeki yabancıların kökeni en fazla ikinci dünya savaşı sonrasına, yani sadece 50 yıl öncesine dayanmaktadır. İngiltere ise iki yüzyıldır bir göç ülkesidir. Yıllardır en fazla ilticanın yapıldığı ülke olması bunun göstergelerinden biridir.

İngiltere'ye göç, 19. yüzyılda Müslüman ülkelerden başlamıştır. En büyük göç dalgası ise, 1960'larda Pakistan ve Endonezya'dan gelmiştir. Bugün İngiltere'de bulunan Bangladeş ve Pakistan kökenli yaklaşık 2 milyon kişi yaşamaktadır. Etnik nüfusun yüzde 75'i Britanya Uluslar Topluluğu ve Pakistan'dan gelenlerden oluşmaktadır.³⁶ İngiltere'deki yüzde 3,4 oranındaki müslüman nüfusun ezici çoğunluğunu Asya'lılardan oluştuğu için "Asyalı" ile "Müslüman" neredeyse özdeşleşirken³⁷, benzer durum Almanya'da "yabancı" ve/veya "müslüman" kavramları "Türkiyeliler" ile özdeşleşmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Göçmenlerin kimlik algılamalarını oluşturan çok farklı faktörler olmakla birlikte, yaşınalan ülkenin yönetiminin ve hakim toplumun tutumu da önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı AB ülkeleri, onyıllardır ülkelerinde yaşayan Türkiye kökenliler başta olmak üzere, özellikle müslüman göçmenlerin kalıcı olduklarını sindirmede zorlanmaktadır. AB ülkelerinde yaşayan 20

³⁴ Edibe Sözen, *Kentenkele Mantığı*, İstanbul: Birey Yayınları, 2004, s. 130

³⁵ Age, s. 143

³⁶ Faist, *Uluslararası Göç ve Uluslararası Toplumsal Alanlar*, s. 105

³⁷ Talip Küçükcan, "İngiltere'deki Türk Toplumu Arasında Gelenek, Etnik Köken, Din ve Sembolik Kimliğin Gelişmesi" s. 2123-2124

müslümanın 14 milyonu yaşadığı ülkenin vatandaşlığına geçmiş olmasına rağmen, hala “misafir işçi” veya “etnik azınlık” gibi tanımlanmaları, kendisini diğer AB vatandaşlarından farklı görmek istemeyen göçmenlerin uyumunu zorlaştırmaktadır. Bu tür yaklaşımlar ister istemez “ikinci sınıf” vatandaşlar ortaya çıkarmakta, milyonlarca ülke vatandaşının özellikle kültürel sorunlarını kendi el yordamlarıyla çözmeye çalışmasına neden olmaktadır. Bu çözüm çabaları da çoğu kez, ne göç veren ülkenin, ne de gelinen ülkenin politikalarına uymamaktadır. Göçmenler çoğunlukla gelinen ülkedeki bir dini cemaatin veya geleneksel bir alt kültürün uzantısı durumundaki akımların etkisine girmektedir. Bir çoğu içinde yaşanılan modern toplumun gereksinimlerinden habersiz olan dini yapılanmaların etkisinde kalmaktadır.

Almanya'daki Türkiye kökenliler üçüncü kuşağı geride bırakmaya başlamıştır. İngiltere'de ise ikinci kuşak bile yeni yeni oluşmakta olduğundan, bir Türk toplumundan bahsetmek henüz yeni bir olgudur. Bu yüzden Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin kimlik algılamalarını incelerken, yeni sosyal çevrelerinde geçirdikleri sürenin en belirleyici unsur olduğunu unutmamak gerekir.

Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel tarafından Mayıs 2005'te yapılan araştırmaya göre, Almanya'daki Türkiye kökenliler kendilerini 'dindar' (%33), 'vatansever' (%22), 'milliyetçi' (%17), 'demokrat' (%17) ve 'muhafazakâr' (%17) olarak tanımlamaktadırlar.³⁸ 'Almanya-Türkleri'nin yaklaşık %60'ı kendilerini Avrupalı-Türk, ya da Türk-Avrupalı (Türk-Alman) gibi melez bir kültürel kimlikle ifade etmektedir. Dini aidiyet açısından kendilerini yüzde 50 Sünni Müslüman, yüzde 44 Müslüman, yüzde 4 Alevi Müslüman olarak tanımlamışlardır.³⁹

Etnik kimlik olarak kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna Almanya'daki Türkiye kökenliler sırasıyla TC vatandaşı (%24), Türk (%22,5), Almanyalı Türk (%7,2), Almanya vatandaşı (%6,9), Avrupalı Türk (5,6), Dünya vatandaşı (%5,3), Kürt (% 4,2), AB vatandaşı (%2,1) cevaplarını vermişlerdir.⁴⁰

Almanya'daki üçüncü kuşak üzerinde 2004 yılında yaptığımız alan araştırmasına göre, gençlerin yüzde 44'ü kendisini Müslüman Türk, Avrupalı

³⁸ Kaya ve Kentel, *Euro Türkler Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, s.134

³⁹ Age, s.128-133

⁴⁰ Age, s.130

Müslüman, Avrupalı Türk vs gibi tireli-melez kimliklerle tanımlarken, kendisini sadece Türk olarak tanımlayanların oranı yüzde 41,2 gibi oldukça yüksek bir orandır. Kimliğinde “Türk”lüğe yer verenlerin oranı yüzde 84,5 gibi çok yüksek bir orandır. Kendisini Alevi olarak tanımlayanların oranı yüzde 3 iken, Kürt olarak tanımlayanların oranı yüzde 0,7 olmuştur.⁴¹

Gençlerin kimlik tanımlarında en baskın faktör yüzde 84,5 ile Türklük olurken, bunu yüzde 51,5 ile dini kimlik vurgusu olan Müslümanlık ve 10,8 ile Avrupalılık izlemektedir. Ankete katılanların yüzde 41,9’u Almanya’da kim olduğu sorulduğunda, ilk olarak kendisini “Türk” olarak tanımlarken, yüzde 33,3’ü “Müslüman Türk”, yüzde 8,9’u “Avrupalı Müslüman Türk” olarak tanımlamıştır.⁴²

Türkiye Bilimler Akademisi desteği ile İngiltere’de 2001 yılında bir çalışma yapan Tayfun Atay, Kıbrıs Türkleri, Türkiyeli Türkler ve Kürtleri’ni anlattığı kitabında, İngiltere Türk toplumunu, “Türkçe konuşan topluluk” olarak tanımlamıştır.⁴³ İngiltere üzerine bir diğer alan araştırmasını yapan Ayşe Önal ise “Türkiyeli Topluluk” ifadesini kullanmıştır.

Ayşe Önal tarafından 2001 yılında, İngiltere’deki Türkiye kökenli 800 kişi üzerinde yapılan bir alan araştırmasına göre, “Kendinizi kimlik olarak nasıl hissediyorsunuz?” sorusuna, ankete katılanların yüzde 44,5’i (%21,2 Türk, %18,2 Türkiyeli, %4,6 Müslüman Türk ve diğer) kimlik tanımlamasını Türk ve Türkiyeli olarak tanımlarken, yüzde 33,6’sı (%20,5 Kürt, %12,4 Alevi/Kürt, %0,5 Kürt/Müslüman) “Kürt” etnik kimliğine, yüzde 26,3’ü Alevi inancı kimliğine vurgu yapmıştır.

Bu sonuçlar, Almanya’daki Türkiye kökenli toplumun kimlik tanımlama sonuçları ile mukayese edildiğinde İngiltere’deki kimlik tanımlarında tireli kimlik algılamasının oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Kendisini tireli bir kimlik tanımı ile ifade edenler İngiltere’de yüzde 17,2’de kalırken, Almanya’daki üçüncü kuşak üzerinde yaptığımız araştırma sonuçlarına göre ise kendisini tireli bir kimlik tanımı ile ifade edenlerin oranı yüzde 44,1 olmuştur.⁴⁴

⁴¹ Yusuf Adıgüzel, *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü, Almanya- Köln Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004, s. 168-169

⁴² Age, s. 170

⁴³ Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere’de Türkçe Yaşamak*, s. 7

⁴⁴ Adıgüzel, *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü...*, s. 168-169

Önal'ın araştırmasında, kimlik tanımı ile İngiltere'ye geliş nedenleri arasında doğrudan bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur.⁴⁵ Buna göre: İngiltere'de kendisini "Türk" olarak tanımlayanların yüzde 80'inin geliş nedeni "ekonomik" iken, "Aleviler" arasında bu oran yüzde 65,5'e, "Kürt"ler arasında yüzde 45'e düşmektedir. İngiltere'ye geliş nedeni "siyasi" olanların ise sadece yüzde 2,9'u kendisini "Türk" olarak tanımlarken, bu oran "Aleviler" arasında yüzde 20'ye, "Kürtler" arasında yüzde 47,2'ye, "Alevi-Kürtler" arasında yüzde 50'ye yükselmektedir.

1995 ile 2002 yılları arasındaki 8 yılda Almanya'ya iltica başvurusunda bulunan 116 bin 399 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının yüzde 83'e karşılık gelen 96 bin 204'ü "Kürt" kökenli olarak kaydedilmiştir⁴⁶. Siyasi nedenler veya terör sebebiyle iltica eden ve özellikle Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinden göç edenler, Almanya ve İngiltere Türk toplumunun sosyal yapısını ve kültürel kimlik algılamalarını doğrudan etkilemektedir. Ancak Almanya'da doğal sürecinde gelişen ve 2,5 milyona ulaşan Türkiye kökenliler içinde, sığınmacılar küçük bir oranı temsil ederken, İngiltere'de bu oran çok yüksektir. Yapılan alan araştırmalarında ve istatistiklerde görüleceği üzere iltica etmek üzere İngiltere'yi tercih eden ve kendisini "Kürt" veya "Alevi" olarak tanımlayanların sayısı Almanya'yı tercih edenlerden çok daha az olmasına rağmen, İngiltere'deki Türk toplumu içinde kendisini "Kürt" ve/veya "Alevi" olarak tanımlayanlar önemli bir oran oluşturabilmektedir.

Almanya'daki 9 farklı sivil toplum çatı örgütü başkanlarından Almanya'daki Türkiye kökenlileri kimlik olarak tanımları istenmiş, Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) sadece "Türk" olarak tanımlarken, diğer 8 STK başkanının tamamı "Avrupalı Müslüman Türk", "Avrupa Türkleri", "Alevi Türk / Sunni Türk", "Avrupalı Müslüman" gibi tireli kimlik tanımlamaları yapmıştır. 7 STK başkanının tanımında "Türklüğe" vurgu yapılırken, 6'sında inanca ve müslümanlığa vurgu yapılmış, 5'inde Avrupalılığa vurgu yapılmıştır.⁴⁷

TAM'ın hazırladığı "Çok kültürlü çalışma çözümleri" kapsamındaki araştırmaya göre, kendisini "dindar" olarak tanımlayanlar Almanya'da yüzde 64,6 iken, İngiltere'de yüzde 47,9'dur. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin yüzde 39,7'si

⁴⁵ Önal, *İngiltere'deki Türkiyeli Topluluk Üstüne Bir Çalışma*

⁴⁶ Perşembe, 2005; 82

⁴⁷ Adigüzel, *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü...*, s. 97

Sosyal Demokrat Parti'yi desteklerken, İngiltere'dekilerin yüzde 53,6'sı İşçi Partisi'ni desteklemektedir.⁴⁸ Almanya ve İngiltere'deki Türklerin siyasi tercihlerinin oluşmasında bu iki ülkenin göçmen politikaları kadar, Türkiyeli göçmenlerin göç tipolojilerinin de etkili olduğu söylenebilir.

Göçmen Sivil Toplum Kuruluşları

Göç ve göçmen tipolojileri göçmen sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışlarını, amaçlarını ve faaliyetlerini de doğrudan etkilemektedir. Almanya ile İngiltere'deki STK'lar arasındaki en önemli farklardan biri, Almanya'dakilerin bir zorunlu ihtiyaç sonucu ortaya çıkmışken, İngiltere'deki STK'ların daha çok siyasi nedenlerle ve Türkiye'den zincirleme göçe aracılık etmek gibi amaçla ortaya çıktıkları söylenebilir. Neticede İngiltere'deki STK'ların önemli bir bölümü bütün Türk toplumunu kucaklamaktan uzak, alt gruplaşmalara mahkum olmuş, bölgeci, hatta sadece kendi köylüleri ile sınırlandırılmış "köy derneklerine" indirgenmiş durumdadır. (Pekünlüler Türk Kültür ve Eğitim Birliği vs gibi)

İngiltere'deki STK'ların büyük çoğunluğu siyasi ve mesleki örgütlenmelerden oluşmaktadır. Almanya'dan farklı olarak bunun nedeni, İngiltere'de halen ikinci kuşakın tam olarak oluşmamış olmasıdır. İlk kuşaklar kendilerinde doğal olarak kendilerinde bir kimlik problemi görmemektedirler. Ancak, ebeveynlerinin kültüründen çok farklı bir yabancı ülkede büyümek zorunda kalan genç kuşakların, kendi kültürlerini öğrenebilmeleri için mutlaka sosyal kurumlara ve STK'lara ihtiyaç vardır. Almanya'da aile birleşmelerinden sonra hızla sayıları artan cami dernekleri, İngiltere için henüz çok yenidir. Almanya'daki muhafazakar toplumsal yapının sonucu farklı dini anlayışların binlerce cami derneği var iken, İngiltere'deki STK'lar ağırlıklı olarak hemşerilik temeline dayalı, daha etnik ve farklı dini algılayıştaki grupların yapılanmasıyla ortaya çıkmış çok sınırlı üyeleri olan yapılardır.

⁴⁸ Önal, *İngiltere'deki Türkiyeli Topluluk Üstüne Bir Çalışma*

Türk toplumunun değişik kesimlerini temsil eden 18 kuruluş, Türk toplumun ortak amaçlarına yönelik olarak aralarındaki işbirliği mekanizmalarını geliştirebilmelerine zemin sağlamak amacıyla biraraya gelerek İngiltere Türk Dernekleri Federasyonu'nu kurmuşlardır. TBMM Araştırma Komisyonu için Mülkiye Başmüfettişi Özcan Erdoğan tarafından hazırlanan "İngiltere'deki Türk Toplumunun Dünü-Bugünü" raporuna göre, Turkish Forum dışındaki derneklerin toplam üye sayılarınının 30 geçmediği, bunun da aslında derneklerin sadece birer tabeladan ibaret oldukları iddia edilmiştir.⁴⁹ Erdoğan'a göre Federasyona üye olmayanlarla birlikte 80'e yakın Türk derneği bulunmaktadır.

Meclis tutanaklarında da yer alan Erdoğan'ın raporuna göre, Londra'daki Halkevi Türkiye'deki terör örgütü PKK'nın bir uzantısı gibi çalışmaktadır. Erdoğan'a göre halkevi ve siyasi ilticacılara İngiliz makamlarınca çok ihtimam gösterilmektedir. Hatta 2003 yılında İngiltere'de yılın sivil toplum örgütü seçilmiştir.⁵⁰

Genç kuşağın iki kültür arasında sıkışıp kalmasını önlemek amacıyla, daha önce İngiltere'ye gelmiş olan Kıbrıslı Türkler tarafından Türk okulları açılmıştır. Londra'da Türk dili ve kültürüne hizmet eden 18 okula toplam 3 bin öğrencinin devam ettiği kaydedilmektedir.⁵¹ Süleymaniye Camii Çevresi olarak bilinen "İngiltereTürk İslam Kültür Merkezi Vakfı" yaklaşık 50 yatılı öğrenciye dini dersler ve İngilizce dersleri vermektedir.⁵²

Almanya'daki Türkiye kökenliler ağırlıklı olarak din ve inanç eksenli sivil toplum kuruluşlarını tercih ederlerken, çok uç sol örgütlerin, hatta terör örgütü ile doğrudan bağlantısı olan dernekler de faaliyette buldukları bilinmektedir. PKK'ya destek verdiklerini gizlemeyen KOMKAR (Kürt İşçi Dernekleri) 35 dernekle Almanya'da yasal olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.⁵³

Alevi inancına mensup Türkiye kökenliler de temelde üç farklı çatı örgütü altında örgütlenmişlerdir: Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu, Ehl-i Beyt Alevi Federasyonu, Cem Vakfı. Türkiye'den göç eden şiiler ve Ehl-i Beyt Alevilerininin de ayrıca camiileri bulunmaktadır.

⁴⁹ Özcan Erdoğan, "İngiltere'deki Türk Toplumunun Dünü-Bugünü", Meclis Tutanakları, 17.12.2003.

⁵⁰ Age.

⁵¹ Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak*, s. 98

⁵² Age, s. 99

⁵³ Perşembe, 2005; 82

Merkezleri Almanya'da bulunan ve temel işlevleri Türk toplumunun kültürel gelişimine ve genç kuşakların kimliklerinin korunmasına katkıda bulunmak olan 9 farklı sivil toplum kuruluşunun, kendi ifadeleriyle 3 bin 861 adet derneği ve 292 bin kayıtlı üyesi bulunmaktadır.⁵⁴

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin yaklaşık % 39'u çeşitli derneklerle ilişkilidir. Almanya'da çoğunlukla tercih edilenler dini örgütlerdir. Herhangi bir derneğe üye olan veya faaliyetlerine katılanların yüzde % 45'i dini örgütleri tercih etmektedir.⁵⁵

Federal Almanya Hükümeti'nin "Uyum ve İslam" raporunun İslam Arşivi Merkez Enstitüsü'ne dayanarak verdiği bilgiye göre, Almanya'daki Müslümanların yüzde 10'unun örgütlü oldukları tahmin edilmektedir.

Türkiye Araştırmalar Merkezi (TAM) Başkanı Faruk Şen, Almanya'daki cami derneklerinin sayısı 2 bin 400 olduğunu ve cami derneklerine üye olma oranının da yüzde 15 olarak tahmin edildiğini söylemektedir.⁵⁶ Kaya'nın araştırmasına göre Almanya'da dini örgütlerle ilişkisi olanların oranı yüzde 17'dir.⁵⁷ Türkiye Araştırmalar Merkezi raporuna göre, cami derneklerine üye kişilerin yüzde 71 gibi ezici bir çoğunluğu DİTİB çatısı altındaki derneklerin üyesidir. Daha sonra ise İslam Toplumu Milli Görüş (İGMG) ve İslam kültür Merkezleri Birliği (VIKZ) gelmektedir.⁵⁸

Sonuç

Türkiye kaynaklı dış göçün, oluş tarihi, süresi, zorunlu veya gönüllü olması, yoğunluğu, hukuki boyutu, gidilen ülkede Türkiye'deki Türk toplumundan daha farklı bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Bu göç tipolojileri, göçmen toplumun sosyal yapısını, kültürel kimlik algısını ve genç kuşaklarda kimliğin yeniden üretilmesini etkileyen faktörleri kapsamaktadır. Şüphesiz göçmen sivil toplum kuruluşları da bir taraftan anavatan ile ilişkileri sağlayan bir köprü olurken, öte

⁵⁴ Adıgüzel, *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü...*, s. 81

⁵⁵ Kaya ve Kentel, *Euro Türkler Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, s. 88-89

⁵⁶ Faruk Şen, "Euro-Islam" Avrupa'daki Göçmen Müslümanların Yeni İslam Anlayışı, 6. Uluslararası Antalya Sempozyumu, "Avrupa'daki İslamiyet Euro-Islam" Açılış Tebliği, Antalya - Belek: 29-30 Eylül 2004.

⁵⁷ Kaya ve Kentel, *Euro Türkler Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, s. 88-89.

⁵⁸ Şen, "Euro-Islam" Avrupa'daki Göçmen Müslümanların Yeni İslam Anlayışı.

yandan hakim toplumda göçmenlerin sosyalleşmesine ve genç kuşaklarda kimliğin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

TAM'ın hazırladığı “Çok kültürlü çalışma çözümleri” kapsamındaki araştırmaya göre, Almanya'daki Türklerin ortalama oturma süreleri, 21,1 yıl iken, İngiltere'de 10,4 yıldır.⁵⁹ 1961 tarihinde Türkiye ve Federal Almanya Cumhuriyetlerinin karşılıklı anlaşmalarıyla başlayan Almanya'ya göç süreci ile, 1989 yılında Türkiye'ye vize uygulanması ve Türkiye'deki terör ve siyasi konjonktür ile başlayan İngiltere göç süreci arasında 28 yıl gibi önemli bir süre farkı bulunmaktadır. İngiltere'deki göçmenlerin yüzde 84'ü 1989'dan sonra bu ülkeye giriş yapmıştır.⁶⁰ Tayfun Atay, Londra'da bulunduğu 2001 yılında, 1985'li yılları anlatan bir Türk'ün, “o zamanlarda bu ülkede bir Türk ile karşılaşmak olağan bir durum değildi.” dediğini aktarmaktadır.⁶¹

Almanya'ya Türkiye kaynaklı göç, yasal, kitlesel ve gönüllülük esasına dayalı ilken, İngiltere'ye göç, yasadışı, bireysel ve zorunlu göç özelliklerini taşımaktadır.

Almanya yurtdışında yaşayan Türkiye kökenlilerin en yoğun olduğu ülke iken, İngiltere 5. sıradadır. Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin yüzde 65'i Almanya'da, yüzde 7'si İngiltere'de yaşamaktadır. Türkiye kökenliler Almanya'da ülke nüfusunun yüzde 3,2'sini oluştururken, İngiltere'de Kıbrıs kökenliler de dahil edilse bile en iyimser rakamlara göre nüfusun ancak binde 5'ini oluşturmaktadır.

İngiltere'deki Türk vatandaşlarının ilk gidişleri Kıbrıslı Türkler ile olmuştur. Bugün bile göçmen nüfusun yaklaşık yarısını Kıbrıslılar oluşturmaktadır. İngiltere'de göçmen nüfus'un yüzde 75'i sadece bir kentte, Londra'da yaşamaktadır. Almanya'da ise Türkiye kökenliler çok farklı kentlere dağılmış durumdadır.

Almanya göçü işgücü göçü olarak başlayıp, aile birleşmeleriyle devam etmişken, İngiltere göçü daha çok siyasi nedenler ve terör olayları nedeniyle ortaya çıkmıştır. Kaya ve Kentel'in araştırmasına göre Almanya Türk toplumunun yüzde 44'ü aile birleşmesi veya evlilik ve yüzde 21'i çalışmak

⁵⁹ Önal, *İngiltere'deki Türkiyeli Topluluk Üstüne Bir Çalışma*.

⁶⁰ Agm.

⁶¹ Atay, *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak*, s. 59.

üzere Almanya'ya gelmiştir. Yüzde 25'i ise Almanya'da doğmuştur.⁶² Ayşe Önal tarafından yapılan araştırmaya göre ise katılanların yüzde 61,4'ü ekonomik nedenlerden, yüzde 23,2'si siyasal nedenlerden, yüzde 15,4'ü ise başka bir nedenle İngiltere'ye geldiğini beyan etmiştir.⁶³

Almanya Türk toplumu, İngiltere'ye göre daha muhafazakar bir yapı ortaya koymaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkması ve faaliyetleri açısından bakıldığında da Almanya'da milli ve manevi değerlere yönelik, özellikle genç kuşaklara hitap eden derneklerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. İngiltere'de ise göçmen topluluk, yasadışı yollardan iltica eden, siyasi sığınmacıların yoğun olması nedeniyle farklı etnik kimliklerini öne çıkaran, Türkiye'deki siyasi ve dini inançlara daha muhalif bir yapıdadır.

Yapılan alan araştırmaları göstermektedir ki, göç tipolojileri Almanya ve İngiltere'deki Türk türk toplumlarının kültürel kimlik algılamalarını etkileyen en önemli faktördür.

⁶² Kaya ve Kentel, *Euro Türkler Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, s. 47.

⁶³ Önal, *İngiltere'deki Türkiyeli Topluluk Üstüne Bir Çalışma*.